

Krigsfangeleiren på Bardufoss:

GA FANGENE MAT: Borre Fosli's familie ga russerfangene mat når de hadde anledning til det. Takken fikk de i form av dette brevet fra en av fangene.

Et minne om en krigsfange

BARDUFOSS: Borre Fosli fra Brannmodal i Målselv hadde med seg et 68 år gammelt takkebrev fra en sovjetisk krigsfange på møtet.

Morten Kasbergensen

Brevet er datert 20. mai 1945. Det ble skrevet av V. Grizen. Ifølge Fosli fikk familien hans brevet som takk for at de ga mat til russerfangene som var i området. Brannmodal ligger ved Rognefossen, mellom Moen og Rundhaug.

– Vi ga fangene mat når vi hadde. Det var dårlige tider, og det gikk mye i saltet fisk, forteller Borre Fosli.

Tyskerne hadde ei stor sag på Brannmoen. Krigsfangene oppgave var å hugges tommer til sagg. Allmenntilstanden deres var imidlertid så dårlig at hugginga ikke gikk spesielt fort.

– De var i så dårlig form at to mann bare klarte å felle ei furu om dagen. Hadde de vært mer effektive, ville skogen vår blitt snauet, minnes Fosli.

Familien hans hørte ikke noe mer fra krigsfangen etter at han ble sendt hjem til Sovjetunionen sommeren 1945.

Uforlømmelig minne

Oversettelsen av brevet lyder som følger:

«I prøvelsens tunge time for russiske krigsfanger har dere ytt hjelp med hensyn til mat, noe som styrket oss materielt. Da frihetens time slo, syntes jeg det var min plikt å komme til dere for å takke dere. Uttrykke dere min inderligste takknemlighet av fullt hjerte. Dere og det norske folk vil forbli uforlømmelige til evig tid. Til det russiske folk vil de russiske krigsfanger bringe, utover en sjettedel av jordens overflate, de beste minner om dere, det norske folk. Jeg takker dere hjertelig enda en gang. La dette ark bli igjen som minne om en russisk krigsfange.»

Blant de største i Troms

BARDUFOSS:

På det meste var det 2337 sovjetiske krigsfanger på Bardufoss under 2. verdenskrig. 70 av fangene døde under oppholdet.

Morten Kasbergensen

Det fortalte doktorgradsstipendiat Michael Stokke fra Narvik-senteret under årsmøtets temakveld om sovjetiske krigsfanger i Istindportalen. Narvik-senteret er en stiftelse for historiefremstilling, menneskerettigheter og fredsbygging. Stokke har i mange år forsket på fangeleirene i Norge under 2. verdenskrig.

– Bardufoss var ett av de tre største krigsfangemrådene i Troms. De to andre var Itronenes i Harstad og Storfjord kommune, fortalte Stokke.

Krigsfangene ble sendt til Bardufoss for å arbeide med å utvide flybasen. I Harstad jobbet de med å etablere Adolf-kanonene, mens de i Storfjord jobbet med å bygge tyske forsvarsverker, også kjent som Lyngen-linje.

75 leirer i Troms

De første sovjetiske krigsfangene kom til Bardufoss i mai 1942, knapt ett år etter det tyske angrepet på Sovjetunionen. Fangene ble innkvartert i en fangeleir på Rustahøgda. I 1943 og 1944 var det om lag 500 krigsfanger i leiren. Tallet skjøt imidlertid i været i 1945 etter at tyskerne trakk seg ut av Finnmark og Nord-Troms. De tok med seg tusenvis av krigsfanger under retretten, og mange av dem ble sendt til Bardufoss.

Totalt var det 95 000 sovjetiske krigsfanger i Norge i perioden 1941–1945. Om lag 13 500 av dem døde. 1. januar 1943 var det 1939 sovjetiske krigsfanger i Troms fordelt på ti leirer. 1. april 1945 var antallet økt til 13 833 fanger fordelt på 75 leirer. Det var sovjetiske krigsfangeleirer i 19 av dagens 24 kommuner i Troms.

Døde av utmatte

Hovedfangeleiren på Bardufoss besto på det meste av 36 bygninger. Der levde fangene under elendige forhold. Den vanligste dødsårsaken blant fangene på Bardufoss var det tyskerne kalte «kroppssvekkelse». Det betydde at kroppene til fangene var så utslitt at de ikke klarte å leve mer, sa Michael Stokke.

70 sovjetiske krigsfanger døde på Bardufoss. Man har fangekortene til 44 av dem, og på dem står det hva fangene døde av. Eksempelvis vet man at 15 av de 44 døde av utmatte, andre døde av tuberkulose, og tre ble skutt under flukt. I tillegg vet man at den britiske krigsforbryterkommissjonen siktet noen tyskere for å ha skutt seks fanger på Bardufoss våren 1945, men detaljene rundt de drapene er ikke kjent.

KUNNSKAPSRIK: Doktorgradsstipendiat Michael Stokke ved Narviksenteret har i mange år forsket på fangeleirene i Norge under 2. verdenskrig. Tirsdag delte han sin kunnskap om leiren for sovjetiske krigsfanger på Bardufoss i forbindelse med at utstillinga «Sovjetiske krigsfanger i Norge» ble åpnet i Istindportalen.

– I 1942 var det så mange fluktforsøk fra fangeleiren på Bardufoss at tyskerne mente at de måtte statuere et eksempel. En fange som prøvde å rømme, ble straffet med 100 stokkeslag og åtte dager i isolat. Det var ment å avskrekke de andre fangene fra å rømme. Fangen var likevel heldig, for tyskerne pleide å skyte fanger som prøvde å rømme, fortalte doktorgradsstipendiaten.

I mars 1944 ble det etablert en leir for norske fanger på Bardufoss. På det meste var det 800 fanger i leiren. Også de ble satt til å jobbe på flybasen. Ifølge Stokke ble nordmennene behandlet mye bedre enn de sovjetiske krigsfangene. En nordmann ble skutt, mens fire døde av sykdom fra mars 1944 til mai 1945.

KRIGSGRAVER: De sovjetiske krigsfangene som døde på Bardufoss ble gravlagt lokalt, men gravene ble tidlig på 1950-tallet flyttet til Tjøtta i Nordland. I bakgrunnen minnesteinen over de sovjetiske krigsfangene på Bardufoss som norske fanger satte opp i mai 1945. (Foto: Arkiv Morten Kasbergensen)

Fangenes skjebner

Michael Stokke avviste for øvrig myten om at alle krigsfangene som ble sendt tilbake til Sovjetunionen, ble drept av sine

Sju døde av trespritt

MÅLSELV: 21 sovjetiske krigsfanger ble i slutten av juni 1945 innlagt på sykehus etter at de hadde drukket trespritt på Bardufoss. Sju av dem døde.

RAPPORTER TE: Takket være flere rapporter fra oberstløytnant Ole Reistad vet man en del om det som skjedde med de sovjetiske krigsfangene på Bardufoss etter frigjøringa våren 1945.

(Foto: via Forsvarsmuseet)

Morten Kasbergensen

Det skrev sjefen for 6. gruppe på Bardufoss, oberstløytnant Ole Reistad, i en rapport til Luftforsvarets overkommando i juli 1945. De øvrige krigsfangene som led av metanolforgiftning ble helbredet og utskrevet, men to av dem fikk nedsatt syn.

Ole Reistad ankom Bardufoss fra Storbritannia 17. mai 1945. Med det samme han kom til Bardufoss fikk han høre at det hersket fryktelige tilstander i krigsfangeleirene i området. Oberstløytnanten reiste derfor straks til den som hadde dårligst ord på seg. Leiren lå sør for Andvatnet.

«Tilstandene var meget slette. Boligforholdene hadde tidligere vært under enhver kritikk. Fangene så gjennomgående meget dårlige og avmagret ut, og for en rekkes vedkommende var de helt avkrefte», skrev Reistad i en rapport til sine overordnede.

Tilgangen på mat ble betydelig bedret etter den tyske kapitulasjonen 8. mai 1945. I tillegg fikk fangene ulltepper. Det ble også gjort en rekke forbedringer med hensyn til behandling av de syke fangene.

«Fangene virket nedtrykt og likeglade, sikkert en direkte følge av de slette matforhold», sa sjefen for Luftforsvarets 6. gruppe fast.

Flyttet til flyplassen

De tidligere krigsfangene ble etter hvert flyttet ned på selve flyplassen i ordentlige, gode brakker med et utmerket kjøkken og meget god mat. De erklærte seg svært tilfreds med forandringa. Ole Reistad anbefalte for øvrig at man satte sovjeterne i arbeid for å unngå at det oppsto problemer på Bardufoss. Han mente at veiarbeid, plassarbeid og vedhogst kunne være en passende beskjeftigelse.

«For å bedre meget på kostholdet for de russerne som var mest avkrefte, har man overlevert til dem flere fiskepartier som aksverdig var stillet til disposisjon og frakket opp til Bardufoss av givernen, herr Bredvold, Tromsø, som også tidligere har gjort de norske fanger på Bardufoss de aller største tjenestere».

Overfor Reistad ga krigsfangene uttrykk for sin største takknemlighet for at nordmennene hadde interessert seg så sterkt for deres sak. Oberstløytnanten hadde på sin side et sterkt ønske om å få sovjeterne bort fra Bardufoss så raskt som mulig.

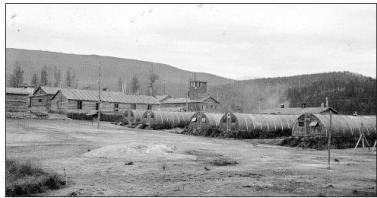
«Det ville lette stillingen på Bardufoss betydelig om man kunne få sendt russerne hjem, da det hefter tårlene og ikke så liten grad og byr på mange vanskeligheter å ha en fangeleir midt inne på flyplassen», skrev oberstløytnanten i en rapport datert 21. mai 1945.

Tyveri og naskeri

I en ny rapport fra 11. juni 1945 skrev Reistad at det var igjen mellom 700 og 800 sovjetere på Bardufoss.

«De russiske fanger som har fått anledning til å spasere fritt omkring, har i stor utstrekning og til dels med rette beskyldt oss for å ha drevet med tyveri og naskeri rundt i leirene».

Nordmennene hadde derfor sett seg nødt til å gjøveten portforbud i de tre første dagene etter at tyskerne trakk seg ut av flybasen. De fleste tyskerne forlot Bardufoss 23. mai 1945. Unntaket var 290 mann som ble stående i forskjellige nøkkelstillinger inntil de ble avløst av norsk personell. Det dreide seg om personell som driftet radiostasjonene, flysikringsanordninger, flykontroll og vakthold.

FANGELEIREN: Slik så leiren for sovjetiske krigsfanger på Rustahøgda ut. Bildet ble tatt etter den tyske kapitulasjonen i mai 1945. (Foto: Arkiv Morten Kasbergensen)

Over hundre tilhørere

BARDUFOSS: Målselv historielags og Målselv biblioteks temakveld tirsdag om de sovjetiske krigsfangene ble en stor suksess. Det er over 100 seter i Blackbox-en i Istindportalen, og det ble tidlig klart at det ville bli plass til mange. Det ble derfor hentet inn ekstra stoler for å få plass til så mange som mulig.

– Snakk om overveldende interesse! sa biblioteksjef Rita Kramvig til de framømte for Michael Stokke startet sitt foredrag. Etter foredraget åpnet vandreutstillinga «Sovjetiske krigsfanger i Norge» på Målselv bibliotek. Utstillinga skal stå i Istindportalen fram til 23. mars.

